

**Az aradi káptalan jegyzőkönyv-töredéke (1504–1518).
Előszóval, mutatókkal és jegyzetekkel regesztákban
közzéteszi: Gálfi Emőke.**

Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2011. (Erdélyi tudományos füzetek, 270.) 89 old.

Amikor 1990-ben Kolozsváron újraindították az 1950-ben megszüntetett Erdélyi Múzeum-Egyesületet, annak a lehetősége is megteremtődött, hogy ismét intézményes keretek között szerveződhessen az erdélyi történelem forrásainak rendszeres feltárása. Jakó Zsigmond elnök, akinek még közvetlen tapasztalatai voltak az EME 1940-es évekbeli működéséről, nagyszabású koncepciót fogalmazott meg a történeti források kiadásának programjáról. „Egyszemélyes vállalkozásának”, a kolozsmonostori konvent középkori jegyzőkönyveinek közreadása után, amit az Erdélyi Okmánytár kötetei követtek, az erdélyi államiság kora újkori forrásainak a feltárására helyezte a hangsúlyt – immár a megváltozott helyzetben tanítványainak a bevonásával. Mivel a fejedelmi levéltár elpusztult, ennek pótlása tűnt sürgető feladatnak, és már ennek a munkának az első eredményeit is kézbe veheti a kutató. Az EME kiadásában négy új sorozattal jelentkezett az Erdélyi Történelmi Adatok (ETA): a tordai és gyulafehérvári városi, majd a Torda vármegyei jegyzőkönyvek kiadása mellett a fejedelmi Királyi Könyvek, illetve az erdélyi káptalan 16. századi protokollumainak a kötetei jelentek meg. A forráskiadás itt követett módszereit Jakó Zsigmond alakította ki, átvéve a magyarországi középkori okleveles anyag közzétételénél bevált regszta-formát, amit a saját kiadásai esetében is alkalmazott.

Nem az ETA keretében, hanem az *Erdélyi tudományos füzetek* 270. darabjaként jelent meg az aradi káptalan jegyzőkönyv-töredéke, amely kézirat-fénymásolatát ugyancsak Jakó professzor bocsátotta a dokumentumot kiadó Gálfi Emőke rendelkezésére. Az erdélyi (gyulafehérvári) káptalan levéltárában megőrződött – jelenleg a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában található – 21 oldalnyi töredék az 1504 és 1518 közötti évekből nem volt teljesen ismeretlen a kutatók számára, páran – köztük Jakó is – adatait fölhasználták, azonban a forrást Gálfi Emőke előtt senki sem tárta fel.

Hogy a török pusztítás elől menekülő aradi káptalan hiteleshelyi iratanyaga mikor került az erdélyi káptalan levéltárába, pontosan nem megállapítható. Az első biztos adat egy 1569-ben kelt oklevél, amelyben János Zsigmond egy, az aradi káptalan akkor már Gyulafehérváron őrzött protokollumából származó oklevelet említ. Hasonlóan nagy a bizonytalanság a hiteleshelyi levéltár megsemmisülését illetően is. Ha a 16-17. század fordulóját túl is élték az iratok (Báthory Zsigmond lemondásakor elégette a fejedelmi levéltárat, de Basta és Mihály vajda is pusztította Gyulafehérvárt), az 1658-as tatár betörés után bizonyosan csak darabjai maradtak meg az eredeti jegyzőkönyveknek. Az aradi iratok megőrzésében jelentős szerepe volt Laskay János levélkeresőnek (*requisitor*), aki „hivatali tisztének megfelelően az aradi káptalan *protocollumát*, amely régisége miatt szakadozott és rongált állapotban került a levéltárba, nem kis munkával két füzetbe gyűjtötte, időrendi sorrendbe állította, és betűrendes mutatóval

látta el” (11. p.), valamint humanista latinsággal fogalmazott bevezetőt is készített hozzá; mindezzel 1582 elejére készült el.

A forráskiadás tartalmazza Laskaynak ezt az értekezését – latin szöveggel és magyar tartalmi összefoglalóval –, mely alighanem elsőként szól tudományos igénnyel és történetfilozófiai érdeklődéssel a hiteleshelyi levéltárakról és azok szerepéről. A latin előszót már közölte Uray Piroska *Aesopus életéről, erkölcséről, minden fő dolgairól és haláláról való historia* (Debrecen, 1592) reprint kiadásához írt kísérő tanulmányában. Az újraközlést az indokolja, hogy Gálfi számos helyen javítja Uray olvasatát, és felhívja a figyelmet arra, hogy – mint a fentebbi idézetből kiderül – nem Laskay mentette meg a Szapolyai-kor zűrzavaros időszakában a kéziratot, hanem azt csak rendezte.

Uray Piroska előbbi tanulmányában elkülönítette a debreceni fordítást készítő Laskayt attól a Laskay Jánostól, aki a kolozsvári unitárius iskola rektora, majd káptalani levélkereső, Werbőczy Hármaskönyvének fordítója és – Szalárdi szerint – a hazai jogtudomány jelentős szakértője volt, s a Mihály vajda elleni sellenberki ütközetben vesztette életét. Az ismertett kötet bevezető tanulmánya azonban jelentős mértékben kiegészíti és bővíti a Laskayra vonatkozó életrajzi adatokat – éppen az ETA keretében megjelent erdélyi káptalani jegyzőkönyvek és a Királyi Könyvek alapján (Megjegyzendő, hogy a forráskiadást követően megjelent tanulmányában Szabó András azonos személynek tartja a debreceni fordítást készítő Laskayt a gyulafehérvári requisitorral, sőt amellet érvel, hogy az nem unitárius, hanem református vallású volt.¹).

Visszatérve a jegyzőkönyvre, a kötet 82 oklevél regesztáját tartalmazza, kiemelve az átiratokat és az említéseket, így a kötet legrégebbi – pontosan datálható – irata egy 1498-ban kelt oklevél tartalmi átírása. A magyarországi hiteleshelyek egyrészt magánjogi ügyletek írásba foglalását végezték, másrészt valamely közhatóság kiegészítő szerveként bizonyították egy iktatás, határjárás vagy tanúvallatás megtörténtét, azaz közhitelű pecséttel ellátott oklevelet vagy jelentést állítottak ki az illető ügyről. Az aradi káptalan oklevélkiadás gyakorlata megfelelt a szokásoknak, és a felvett bevallások adásvételre, zálogosításra, adományra, tiltásra, perbeli egyezsége stb. vonatkoznak. Az oklevelekben számos olyan birtokra, a dél-alföldi régióban fekvő településre találunk adatokat, amelyek többsége a török pusztítást nem élte túl. Változatos a hiteleshely ügyfélköre, bárókon és a vármegyei nemességen kívül az Arad megyei mezővárosok polgárai jelentek meg a káptalan előtt, ez utóbbiak esetében az ügyletek főként szőlőhegyekre utalnak, illetve áttételesen Arad-Hegyalja virágzó borkereskedelmére lehet következtetéseket tenni.

Gálfi Emőke rekonstruálja a hiteleshelyi kancellária felépítését és működését, és noha név szerint nem ismeretesek a *notariusok* vagy *subnotariusok* ebből az időszakból, a négyféle kézírás elkülönítésével további következtetések levonására is van lehetőség. Két kéz írása vonul végig a jegyzőkönyvön, mellettük még két másik kéz írása figyelhető meg, akik alkalmanként dolgoztak a kancellárián. Ebből, és abból az adatból,

¹ Vö. SZABÓ ANDRÁS: Laskai János debreceni tanár és Aesopus életéről szóló munkája. In: Az irodalomoktatás új kihívásai. Szerk.: Erdélyi Margit. Bp., 2014. 225–253. p.

hogy van olyan időszak, amikor naponta három-négy oklevelet is bevezettek a jegyzőkönyvbe, a káptalan nagy forgalmára következett Gálfi.

A kötet függelékben közli az aradi káptalan kanonoki testületének a 15. század végi –16. század eleji méltóságnévsorát. A kiadás Juhász Kálmánnak az aradi káptalan kiadványaiból készített regesztáit egészíti ki. Összeségében az anyag annak a lehetőségét is megteremti, hogy – a fennmaradt jegyzőkönyvek töredékes volta ellenére – a közreadó összehasonlítsa az aradi regisztrumvezetést a kolozsmonostori vagy a leleszi gyakorlattal.

(ism.: Restás Attila)